

Skjøtselsplan for Øyasetra Surnadal kommune, Møre og Romsdal

Rapport nr 2022-5

REFERANSE:

Lorentzen, M. N. 2022. Skjøtselsplan for Øyasetra, Surnadal kommune, Møre og Romsdal. Miljøfaglig Utredning rapport 2022-5, ISBN 978-82-345-0242-2.

OPPDRA GSGIVER:

Verneområdestyret for
Trollheimen

KONTAKTPERSON:

Roar Pettersen

DATO:

29.04.2022

SAMMENDRAG:

På oppdrag fra Verneområdestyret for Trollheimen har Miljøfaglig Utredning utarbeidet skjøtselsplan for Øyasetra i Surnadal kommune. Skjøtselsplanen gir faglig funderte anbefalinger for restaurering og skjøtsel av stølen. Lokaliteten er kartlagt etter Miljødirektoratets instruks i 2021. Det ble registrert naturbeitemark på 1,63 dekar av moderat kvalitet, og boreal hei rundt på 6 dekar med av kvalitet. I skjøtselsplanen er det dermed et totalareal på ca. 7,63 dekar. Begge naturtypene er truet.

Øyasetra har lang historie med både beite og slått, men nå er det kun svakt beitet. Setra er en av flere setre i Romådalen, og dermed del av et helhetlig kulturlandskap i fjellet. I 2021 var beitetrykket lavt, og setra bar tydelig preg av gjengroing, med mye oppslag og dødt gras. Det mest spennende artsfunnet på setra var hvitkurle, en truet orkide. Den er tidligere registrert, og videre gjengroing er en stor trussel for forekomsten. Det ble også sett beitemarkssopp.

Grunneier ønsker å restaurere Øyasetra og øke beitetrykket. Hovedmålene for Øyasetra er derfor å øke beitetrykket og restaurere naturbeitemarken med omkringliggende boreal hei. Et samarbeid mellom grunneiere i dalen er trolig avgjørende for å øke beitetrykket. Det bør prioriteres å restaurere selve den åpne naturbeitemarken først, ved å fjerne oppslag og gjennomføre en restaureringsslått på sensommer/høst slik at området får en "ny start". På sikt vil skjøtselen kunne bidra til å restaurere naturverdiene og forhåpentligvis øke bestanden av hvitkurle og beitemarkssopp.

Framsidedfoto: Naturbeitemark i gjengroing på Øyasetra.

Foto: Mathilde Norby Lorentzen

FYLKE:	Møre og Romsdal
KOMMUNE:	Surnadal
STED/LOKALITET:	Romådalen
GÅRD/BRUK	Øyasetra 139/4

GODKJENT	SKJØTSELSPLANEN ER UTFORMET AV:
_____	
NAV N	MATHILDE NORBY LORENTZEN

Forord

Utarbeidelse av skjøtselsplanen for Øyasetra i Surnadal kommune er utført på oppdrag fra Verneområdestyret i Trollheimen v/Roar Pettersen. Skjøtselsplanen gir faglig funderte anbefalinger for restaurering og skjøtsel av naturbeitemark og boreal hei. Den baserer seg på eksisterende kunnskap, feltbefaring og kontakt med grunneier.

Rapporten er delt inn i to hoveddeler. Første del gir en kort beskrivelse av naturtypen naturbeitemark i Midt-Norge. Den andre delen er rettet mot den som skal utføre skjøtsel og forvaltning, og omhandler naturgrunnlaget og drifta i området i dag, i tillegg til en beskrivelse av konkrete forslag til restaurerings- og skjøtselstiltak.

Grunneier Asbjørn Karlsen takkes for innspill og bidrag i hele prosessen. I tillegg takkes oppdragsgiver for informasjon, og Steffen Adler for bidrag om insekter.

28.02.2022 / Tingvoll

Mathilde Norby Lorentzen

Miljøfaglig Utredning AS

Innhold

Forord	3
1 Naturbeitemark i Midt-Norge	5
2 Skjøtselsplan for Øyasetra	8
2.1 Innledning	9
2.2 Hensyn og prioriteringer	9
2.3 Tradisjonell og nåværende drift	9
2.4 Aktuelle erfaringer med skjøtselen	11
2.5 Mangfold av arter og naturtyper, eventuelle observerte endringer	11
2.6 Mål for naturbeitemark og boreal hei	17
2.7 Restaureringstiltak (engangstiltak eller tiltak som gjennomføres over en avgrenset periode)	17
2.8 Skjøtselstiltak (jevnlige tiltak)	18
2.8.1 Beiting	18
2.8.2 Slått	19
2.8.3 Andre aktuelle skjøtselstiltak	20
2.9 Oppfølging av skjøtselsplanen	21
Litteratur	22
Vedlegg	23
Artsliste	23
Naturtyper etter Miljødirektoratets instruks	24
Lokalitetsbeskrivelse DN-håndbok 13	25
Tiltakslogg, grunneiers notater	27
Overvåking, logg	28

1 Naturbeitemark i Midt-Norge

Nedenstående er delvis basert på omtalen av naturbeitemark i Miljødirektoratets instruks (Miljødirektoratet 2021) og DN-håndbok 13 (Miljødirektoratet 2015). For mer detaljert informasjon om naturtypen henvises det til faggrunnlaget for naturbeitemark (Bratli m.fl. 2012). For informasjon om artsmangfoldet anbefales bl.a. Bratli m.fl. (2011, planter og sopp), Bondens flora for Midt-Norge (Bele & Norderhaug 2008) og Elven & Bjureke (2019, insekter).

Generelle trekk

Semi-naturlig eng er en naturtype som har hatt langvarig hevd med beiting eller slått, uten (eller med svake/utviskede) spor etter pløying, tilsåing eller gjødsling. Naturbeitemark er semi-naturlig eng som er preget av og skjøttes med beiting, til forskjell fra slåttemark (preget av slått). Naturbeitemark kan ha et stort artsmangfold, særlig av karplanter, sopp og insekter (f.eks. sommerfugler, biller og tovinger), og har også mange rødlistearter (arter som er truet av f.eks. gjengroing og intensiv drift). Artsmangfoldet varierer med kalkinnhold, fuktforhold og etter hvor man er i landet.

Naturbeitemark og slåttemark har mange av de samme lyskrevende engartene, men naturbeitemark har en større andel av arter som ikke beites (f.eks. engsoleie, tistler, roser, einer og einstape), tråkktolerante arter (ett og toårige) og grasarter. Hagemark er naturbeitemark med spredte trær. Langvarig beiting i gammel slåttemark kan føre til at den går over til naturbeitemark. Det er viktig å benytte kunnskapen om brukshistoria som dagens og tidligere brukere sitter på som grunnlag for videre skjøtsel. Et annet viktig redskap for å få informasjon om tidligere bruk er historiske flybilder om slike finnes. Naturtypen «Engaktig oppdyrket mark» kan ligne naturbeitemark. Den har vært pløyd, isådd og/eller gjødslet tilbake i tid, men med tiden vil artssammensetningen og miljøforholdene kunne nærme seg semi-naturlig eng. For å skille dem er det viktig å vurdere om artssammensetningen og miljøforholdene avviker fra semi-naturlig eng eller ikke.

Særtrekk for Midt-Norge

I Midt-Norge (hit regnes Møre og Romsdal og Trøndelag) er naturbeitemark utbredt mer eller mindre spredt over hele området (unntatt fjellet). I ytre strøk finnes naturbeitemark ofte innimellom kystlynghei i utmark, og det finnes også overganger mellom naturbeitemark og semi-naturlig strandeng. Det finnes færre frostømfintlige arter enn i sørligere landsdeler, og det kommer også inn flere nordlige arter og enkelte arter som lenger sør finnes mest i fjellet. Både på kysten og i fjord- og dalstrøkene kan naturbeitemarkene ligge nær gårdene, gjerne i kantene mellom fulldyrka mark og utmark (lynghei, skog). Opp mot fjellet finner vi naturbeitemark særlig i tilknytning til setrene, og det er mange setre i landsdelen. Over skoggrensa er naturbeitemark mer uvanlig, men kan finnes i indre strøk f.eks. i deler av Oppdal, som Ryphusan i Vinstradalen. I Midt-Norge finnes mye kalkfattige naturbeitemarker, men kalkrike forekommer på kalkrike bergarter som det finnes en del av, særlig i deler av Trøndelag, og dessuten på skjellsand langs kysten. Disse er særlig artsrike.

Påvirkninger

Den viktigste påvirkningsfaktoren er beite, som er nødvendig for å opprettholde naturbeitemarka. De viktigste negative påvirkningsfaktorene er gjengroing og intensivt bruk. Dersom beitinga opphører, og det ikke blir utført noen annen type skjøtsel, vil beitemarka gro igjen og erstattes av skog. Intensivt bruk kan omfatte både oppdyrking, gjødsling, tilleggsforing (fører til oppgjødsling) og tråkkskader. Utbygging/nedbygging kan ødelegge eller fragmentere lokaliteter. I rødlista for naturtyper (Artsdatabanken 2018) inngår naturbeitemark i semi-naturlig eng, som er plassert i kategori VU - sårbar fordi naturtypen er i betydelig tilbakegang, både når det gjelder areal og tilstand.

Øverst: Langs kysten er gamle norske saueraser (utegangarsau, villsau) viktig for å ta vare på både naturbeitemark og kystlynghei (Bjugn: Tarva, Plassen på Været). Midten: Noen planter og insekter fra naturbeitemark i Midt-Norge, fra venstre solblom med en blomsterflue, bekkeblom (i fuktig beitemark) og rødknapp med stor blodråpesvermer. Nederst: Noen beitemarkssopper er typiske for kysten, som rød honningvokssopp til venstre, i midten fiolett greinkøllesopp som oftest vokser i fjord- og dalstrøk, og til høyre fjellvokssopp som forekommer først og fremst i seterregionen. Flere av disse artene er rødlistearter (de regnes som truet av endringer i kulturlandskapet), og dette understreker viktigheten av å ta vare på gjenværende naturbeitemarker. Alle foto: John Bjarne Jordal.

Råd om skjøtsel av naturbeitemark

Kontinuerlig skjøtsel er særlig viktig i lokaliteter der det er dokumentert store naturverdier/høy kvalitet. Den tradisjonelle skjøtselen på lokaliteten bør kartlegges og vektlegges. Om lokaliteten inntil relativt nylig har vært slåttemark, bør det vurderes om den skal føres tilbake til dette. I de fleste tilfeller er beitemønsteret tilpasset den enkelte lokalitet. Ulike husdyrslag beiter på ulikt vis. Sambeite er derfor som regel positivt. For lite beitetrykk medfører gjengroing, mens for sterkt beite eller bruk av tunge husdyraser kan medføre slitasje og tråkkskader. Typiske hensyn vil være å tilpasse dyreantall, husdyrslag og tidspunkt for beite til vegetasjonen og mangfoldet på stedet. For eksempel kan det være aktuelt å holde sau unna lokaliteter med sjeldne orkidéer under blomstring og frøsetting, og det kan være aktuelt å avgrense beiteperioden til vår-forsommer og/eller høst. Når det gjelder hagemark (naturbeitemark med spredte trær) er skjøtselen av marksjiktet i hovedsak slik som i naturbeitemark, mens skjøtsel av tresjiktet ikke omtales nærmere i dette dokumentet.

Gjødsling må unngås. Rydding av ungskog og kratt foretas etter behov. Tilleggsfôring bør bare skje utenfor naturbeitemarka (eller på mindre verdifulle areal), da dette både medfører tråkkskader, oppgjødsling og innførsel av uønskede arter. Fremmede arter bør fjernes, og slitasje og andre negative påvirkninger begrenses mest mulig. Insekter krever spesielle hensyn som kan være ulike for ulike arter. Pollinatorer krever tilgang på blomster, og da er det ønskelig at enga hviler uten beiting en periode i sommerhalvåret. Råd om pollinatorvennlig skjøtsel finnes i Elven & Bjureke (2019). Råd om generell skjøtsel finnes i Skjøtselshåndboka (Norderhaug m.fl. 1999).

Ved skjøtsel med beitedyr i naturbeitemark må det tas hensyn til automatisk fredete kulturminner, gamle steingjerder, rydningsrøyser, gamle vanningsanlegg, bygninger og andre kulturhistoriske elementer slik at disse ikke skades. Disse elementene er også ofte viktige leveområder for mange arter.

Naturbeitemark finnes i indre deler av Midt-Norge fortsatt relativt utbredt i seterregionen, men mye er nå i gjengroing. Bildet er fra indre del av Vinstradalen i Oppdal, med setrene på Ryphusan i bakgrunnen, et område som har en lang beitehistorie med storfe og sau, i dag mest sau. Her finnes naturbeitemark helt opp i snauffellet rundt 1200 m o.h. Foto: John Bjarne Jordal.

2 Skjøtselsplan for Øyasetra

NATURBASE-ID OG -NAVN: BN00081127 Romådalen: Øyasetra			
GRUNNEIER(E): Asbjørn Karlsen	ANSVAR SKJØTSEL: Asbjørn Karlsen	LOKALITETSVERDI(ER) ETTER DN-HANDBOK NR. 13, ELLER LOKALITETSKVALITET(ER) ETTER MILJØDIREKTORATETS INSTRUKS¹: Naturbeitemark: Moderat kvalitet 1,63 daa Boreal hei: Lav kvalitet 6 daa	
DATO UTARBEIDING AV 1.SKJØTSELSPLAN: 28.02.2022		DATO BEFARING (1.SKJ.PL.): 04.09.2022	
DATO REVIDERING:		DATO BEFARING (REVIDERING):	
KONTAKT MED GRUNNEIER/BRUKER (TELEFON, BEFARING, EPOST MM): Kontakt over telefon gjennom høsten og vinteren 2021/2022 i forbindelse med befaring og skjøtselsplan, særlig utarbeidelse av kapittelet om tradisjonell og nåværende drift.			
1.SKJØTSELSPLAN UTFORMET AV : Mathilde Norby Lorentzen			FIRMA:
REVIDERT UTGAVE UTFORMET AV :			Miljøfaglig Utredning AS
UTM SONE LOKALITET(ER): 33	NORD: 6981836	ØST: 188489	GNR./BNR.: 139/4
NÅVÆRENDE AREAL PÅ SKJØTSELSPLAN-/NATURBASE LOKALITET: 7,63 daa		DEL AV VERNEOMRÅDE: Trollheimen landskapsvernområde HVILKET VERN: Landskapsvernområde	DEL AV UTVALGT KULTURLANDSKAP: Nei

¹ Verdisetting etter DN Handbok 13 følger Miljødirektoratet (2015). Kvalitetsvurdering etter Miljødirektoratets instruks følger Miljødirektoratet (2021).

2.1 Innledning

Øyasetra ligger i Romådalen, Surnadal kommune, og er del av Trollheimen landskapsvernområde. I Romådalen har det stått 15/16 setre, hvorav Øyasetra er den innerste (Bøe 1999). Øyasetra har stått på samme sted hele tiden. Det er et typisk fjellandskap, og er preget av myr og fastmark i sterk veksling. Tilknyttet setra er det naturbeitemark og boreal hei, i tillegg til mer mylendte arealer. Bergrunnen i området består av granitt, noe som i utgangspunktet gi grunnlag for kalkfattig vegetasjon (Økologisk grunnkart). Det går noen få ungdyr i dalen. Denne skjøtselsplanen omfatter Øyasetra med tilhørende naturbeitemark og boreal hei.

Figur 1 Skjøtselsplanen omfatter rosa areal, og består av naturbeitemark og boreal hei i gjengroing.

2.2 Hensyn og prioriteringer

Den åpne naturbeitemarken rundt seterhuset prioriteres for restaurering og skjøtsel. I tillegg skal det tas spesielle hensyn til hvitkurle, en truet orkide som finnes i engen.

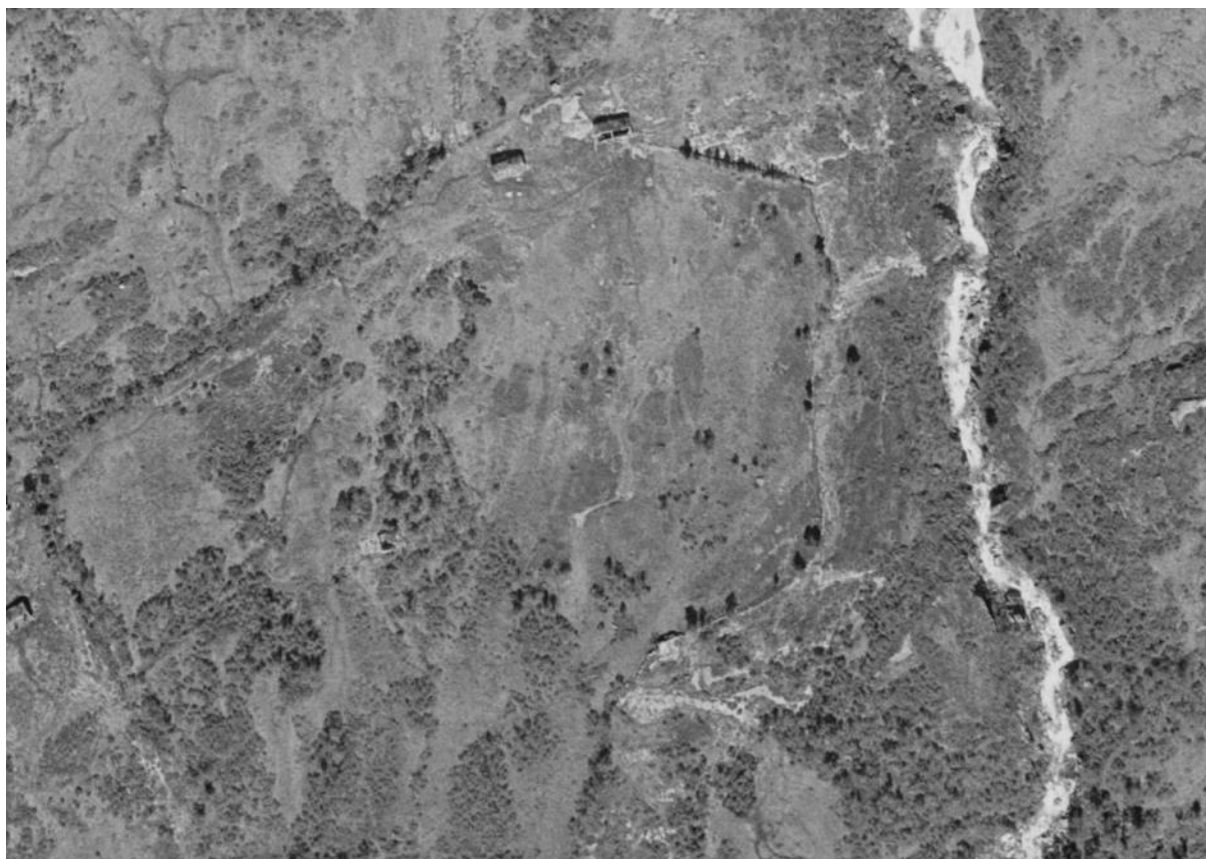
2.3 Tradisjonell og nåværende drift

Informasjonen om tidligere drift er hentet fra Bøe (1999). Øyasetra er den innerste av setrene i Romådalen, og har stått på samme sted siden den var bygd på starten av 1800-tallet. Det bestod av seterhus, seterløe og fjøs. Mot slutten av setringen var det 6-7 kyr. Dyra dro til fjells like etter St. Hans

Følgende er generelt for setrene i området (Bøe 1999): Tidligere ble store arealer i Romådalen slått, både myr og fastmark, inkludert rundt Øyasetra. Gamle flyfoto kan tyde på en inngjerding rundt setra, og trolig ble det meste innenfor her slått. Det var tradisjon for å slå arealene annenhvert år i dalen. Slåtten begynte etter arbeidet var gjort på gården, og fortsatte så lenge det var gress å slå. Etter

slåtten ble gresset lagt utover for å tørke, for så å bli lagt i løa eller satt i stakk. Høyet ble fraktet med hest til gården på vinterstid. Dyra fikk ikke beite på stølen før noen dager før de skulle ned igjen. Dette for å beskytte slåtten og beite ned etter det var slått.

Setringen tok slutt rundt 1950, og fra da har stølen gradvis grodd igjen med løvtreoppslag. Det er usikkert når slåtten tok slutt, men det er såpass lenge siden at stølen nå er mer preget av beite. Nå står bare seterhuset igjen på Øyasetra. Det var beite med sau i Romådalen fram til en gang på 2000-tallet, men sluttet når jerven ble et stort problem (pers. med. Gudmund Husby). Nå går det kun noen ungdyr på beite i Romådalen, tilknyttet Indre Halasetra. Høsten/vinteren 2021/2022 ble det tatt opp ryddeutstyr til Øyasetra og rydding av oppslag har begynt.

Figur 2 | 1971 kan en tydelig se at området var inngjerdet. Trolig ble store deler av arealet innenfor slått, men det opphørte for lenge siden. Setringen tok slutt rundt 1950. Ut fra flyfotoet hadde gjengroingen trolig allerede begynt. Seterhuset, samt seterløa og fjøset kan ses.

Figur 3 | 2018 har Øyasetra grodd mye igjen med oppslag. De åpne arealene er stort sett myr, men rundt seterhuset er det eng. Kun seterhuset står igjen.

2.4 Aktuelle erfaringer med skjøtselen

Lang avstand inn til Øyasetra gjør skjøtselsarbeidet tungvint. Mye gjengroing er også en utfordring, på grunn av for lavt beitetrykk. En generell observasjon i Romådalen er at flere, nåværende og/eller etterkommere, ønsker å gjenoppta skjøtsel og øke beitetrykket. Det er et generelt ønske om flere beitedyr, og grunneierne i dalen vurderer muligheten for bruk av Nofence. Det er diskutert både for sau og/eller storfe. På Øyasetra er ytret ønske om å rydde oppslag og generelt åpne opp. I tillegg er det nevnt interesse for slått, noe som er særlig aktuelt rundt selve seterhuset.

2.5 Mangfold av arter og naturtyper, eventuelle observerte endringer

Hanssen & Jordal (2012) beskrev naturtypen på Øyasetra, rett rundt selve seterhuset, som naturbeitemark av utformingen frisk fattigeng (etter kartleggingsmetode DN-håndbok 13). Videre står det at ved feltbefaringen i 2011 ble ikke lokaliteten beitet lenger. Beitearealet har tidligere vært mye større og tett, ung bjørkekratt sør for lokaliteten tyder på sterk gjengroing. Beiting bør tas opp igjen med tilpasset beitepress for å bevare den gras- og urterike vegetasjonen og hindre gjengroing. Det bør ikke gjødsles på lokaliteten. Fysiske inngrep bør unngås. Det ville være positivt å fjerne grantrærne i nord.

I 2021 ble området kartlagt etter Miljødirektoratets instruks. Det lille arealet rundt selve seterhuset ble kartlagt som naturbeitemark, bestående av typen intermediær eng med klart hevdpreg.

Naturbeitemark er en truet naturtype. Den fikk moderat kvalitet på grunn av gjengroingspreg med for lav beitetrykk. Arealet rundt naturbeitemarken ble kartlagt som boreal hei, iblandet myr. Boreal hei er områder som holdes åpne gjennom rydding og beiting, men som ikke har et naturengpreg. Naturtypen er truet. På grunn av gjengroing fikk den lav kvalitet. Observasjonene gjort i 2021 stemmer overens med det Hanssen & Jordal (2012) observerte i 2011. Området er sterkt preget av gjengroing, og uten tiltak vil det bare fortsette. Dette reduserer naturmangfoldet og verdiene knyttet til Øyasetra.

Romådalen består av flere setre, og slik sett er setra en del av et helhetlig kulturlandskap i fjellet. Dalen har mange av de samme utfordringene, slik som et lavt beitetrykk, og felles arbeid mot restaurering og økt beitetrykk er viktig for å bevare og øke naturverdiene.

Figur 4 Blått areal er kartlagt som naturbeitemark, mens det rosa rundt er kartlagt som boreal hei.

Rødlistestatus følger Norsk rødliste for arter fra 2021. Hanssen & Jordal (2012) skriver følgende om naturbeitemarklokaliteten fra befaringen i 2011: "Vegetasjonen har en del naturengarter bl.a. gulaksart, småengkall, tepperot, harerug, blåkoll, fjellmarikåpe, legeberonika, blåknapp, harestarr, fjelløyentrøst cf., flekkmarihånd og fjelltimotei. Det mest spennende funnet er forekomsten av 4 individer hvitkurle (VU). Denne rødlistearten ble funnet sørøst på lokaliteten. Dessuten ble det registrert stivstarr, nyseryllik, ryllik, rødsvingel, seterfrytle, trådsiv, engsyre, slåttestarr, firkantperikum, bleikstarr, beitesvever, småsyre og bringebær. Av trær finnes bjørk, rogn, furu, einer og gran. Grantrærne i nordøst er antageligvis plantet."

I 2021 ble mange av artene gjenfunnet. Et avblomstret eksemplar av hvitkurle (VU) ble funnet på omtrent samme sted som i 2011, på flaten foran seterhuset. Det kan finnes flere eksemplarer, men med såpass mye gjengroing var det vanskelig å se. Hvitkurle er en truet orkide og vil kunne forsvinne hvis

gjengroingen fortsetter. Beite og slått vil være gunstig for den, på hele engen. Det er viktig at det ikke slås før sensommer/høst slik at den får satt frø. Pinner kan settes ved funn for å overvåke/unngå at den blir slått for tidlig. Se bilder under for identifisering av hvitkurle. Andre karplanter i engen var blant annet finnskjegg, legeveronika, einer, gulaks, sølvbunke, firkantperikum, tepperot, blåbær, blokkebær og ryllik. I tillegg engkransmose.

Det ble sjekket etter beitemarkssopp i engen, sopp knyttet til ugjøddelede enger som slås/beites. Honningvokssopp og engvokssopp ble sett, begge vanlige arter. Hvis skjøtsel gjenopptas slik at vegetasjonen blir kortere kan flere arter dukke opp, noe som vil være positivt og bør sjekkes. Beitemarkssopp forsvinner med økt gjengroing, og trolig er dette restforekomster. Andre sopp som lakssopp og okergul grynhatt ble også registrert.

Av insekter ble det sett ulike blomsterfluer, samt sommerfugler som admiral, blåbærmåler og rødt hagefly (observert av Steffen Adler).

Ingen insekter, moser eller sopp var tidligere registrert på Øyasetra. Dette gjorde at bredden i artsmangfoldet i 2021 ble bedre kjent. En økende grad av gjengroing har trolig en negativ effekt på artsmangfoldet, og med økende gjengroing vil sannsynligvis visse arter utgå. Muligens kan dette allerede ha skjedd, eksempelvis med beitemarkssopp. Hvitkurle kan også ha redusert bestand, men dette er usikkert. Det som er sikkert er at det er negativt for naturmangfoldet jo mer området gror igjen.

Figur 5 Bildet til venstre viser orkideen hvitkurle (VU) i blomst i 2011. Legg merke til seterhuset i bakkant som viser at den stod på flaten foran. Foto: Ulrike Hanssen. Bildet til høyre viser et avblomstret eksemplar og gulgrønne blader fra samme sted i 2021. Dette er en truet art som vil kunne forsvinne hvis det gror mer igjen. Beiting og slått er ønskelig her. Slått bør gjøres på sensommer/høst for å sikre at blomster har satt frø. Funn kan også merkes med pinne for å unngå å slå selve skuddene, og juni/juli er gode tidspunkter for å lete etter den. Foto: Mathilde Norby Lorentzen

Figur 6 Honningvokssopp er en av beitemarkssoppene som ble funnet på Øyasetra, i engen foran seterhuset. Lukter man på skivene kan man kjenne en søtlig lukt som kan minne om honning.
Foto: Mathilde Norby Lorentzen

Figur 7 Engvokssopp vokste i engen foran seterhuset. Foto: Mathilde Norby Lorentzen

Figur 8 Bilder fra Øyasetra tatt i 2011 viser at området var i gjengroing, men i et tidligere stadie enn i 2021 (Hanssen & Jordal 2012). Foto: Ulrike Hanssen

Figur 9 Ikke helt samme vinkel som forrige bilde, men gjengroingen har tydelig økt siden 2011. På flaten her, foran seterhuset, stod hvitkurle (VU). Foto: Mathilde Norby Lorentzen

Figur 10 Det er tydelig at området også var i gjengroing i 2011, med mye oppslag av trær (Hanssen & Jordal 2012). Foto: Ulrike Hanssen

Figur 11 Bildet er tatt mot øst, og viser gjengroingen i 2021. Det er mye oppslag av trær, samt mye dødt gras og skogvekster som brer seg utover. Foto: Mathilde Norby Lorentzen

2.6 Mål for naturbeitemark og boreal hei

HOVEDMÅL FOR LOKALITETEN(E): Øke beitetrykket og restaurere naturbeitemark med omkringliggende boreal hei.
EVENTUELLE SPESIFIKKE MÅL FOR DELOMRÅDER: Restaurere selve naturbeitemarken rundt seterhuset.
TILSTANDSMÅL FOR ENKELTE AV ARTENE: Øke bestand av hvitkurle og beitemarkssopp.

2.7 Restaureringstiltak (engangstiltak eller tiltak som gjennomføres over en avgrenset periode)

RESTAURERINGSTILTAK (KORT BESKRIVELSE, REDSKAPSBRUK M.M.)	PRIORITERING (ÅR)	Kr/AREAL/ tid (DEL)OMRÅDE	TIDSRUM (MND/UKE)
<p>Fjerne oppslag av småkratt og busker i den åpne engen, deretter jobbe seg utover</p> <p>Målet er å åpne opp i engerealene, slik at så mye lys som mulig slipper til bakken. Oppslag kappes så lavt som mulig, men enkelte einerbusker kan stå igjen for å skape variasjon. Rydding og fjerning av avfallet gjøres parallellt, så det ikke blir liggende i engen. Å åpne opp gir bedre vilkår for planter, beitedyr og muliggjør slått. Ryddesag eller lignende kan brukes.</p> <p>For å ikke gjødsle engen skal kvist/hogstavfall fraktes ut av engen fortløpende. Ryddingen av småkratt og busker kan gjøres hele året, men hvis arbeidet er omfattende bør det heller gjennomføres på frossen mark.</p>	2022-2026 etter behov og kapasitet	7,63 daa	Hele året, men på frossen mark hvis omfattende.
<p>Restaureringsslått på naturbeitemarken</p> <p>Målet er å ta vekk dødt og gammelt gras/lyngvekster for å la engen starte på nytt etter mange år med gjengroing. Den åpne engen prioriteres. Slåttan gjøres manuelt med feks. ryddesag eller ljà én gang i overgangen juli/august og fortsetter utover høsten. Graset får helst tørke utover engen et par dager før det rakes sammen og fjernes. Dette gjør at frø kan spres, og fjerning av graset hindrer gjødslingseffekt, noe som er viktig i bevaring av engen.</p> <p>Eventuelle hvitkurlefunn kan feks merkes med pinner og spares for slått for å sikre frøspredning.</p>	2022 og 2023	1,63 daa	Overgangen juli/august og utover høsten.

Figur 12 Bildet er tatt mot øst. Fjerning av kratt og busker bør prioriteres i den åpne engen først, og deretter jobbe seg utover. Oppslaget kappes så langt ned som mulig for å gjøre det mulig å kunne slå. Avfallet fraktes ut av engen parallellt med ryddingen. Det er anbefalt å begynne med restaurerings slått av de åpne delene høsten 2022 for å la engen få "en ny start". Foto: Mathilde Norby Lorentzen

2.8 Skjøtselstiltak (jevnlige tiltak)

2.8.1 Beiting

BEITETILTAK (KORT BESKRIVELSE, REDSKAPSBRUK M.M.)	PRIORITERING (ÅR)	Kr/AREAL/ (DEL)OMRÅDE	TIDSROM (MND/UKE)
<p>Beiting i dalen</p> <p>Beiting i dalen er nødvendig for å bevare naturverdiene på Øyasetra. I 2021 var beitetrykket for lavt. For å kunne restaurere og holde oppslag nede er det viktige å øke beitetrykket. Beitemarken bør være godt nedbeitet når sesongen er slutt. Sau, storfe (ikke de tyngste rasene), geit og hest er alle aktuelle, og her er alt beite bedre enn slik det er nå. Beite kan foregå eksempelvis fra sist i juni til august/september, slik det tradisjonelt har gjort. Gjødsling og tilleggsføring unngås.</p>	Årlig	7,63 daa på selve setra, men grunneiere i hele dalen bør jobbe sammen for å øke beitetrykket på alle setrene.	Slutten av juni- august/se ptember

Generelt gjelder følgende for beiting i naturbeitemark:

- Beiting er nødvendig for å bevare naturbeitemarka.
- Vårbeiting kan redusere behovet for buskrydding.
- Beiting fører til tråkkspor som frøplanter kan spire i.
- Høstbeiting hindrer opphopning av dødgras (som gir grønn gjødsling) og gjør spiringa neste vår lettere.
- Sett dyrevelferd og førtilgang i høysetet.
- Tilleggsfôring må likevel ikke foregå inne på naturbeitemarka, og helst minst 50 m unna pga. næringstilførsel og gjødslingseffekt.
- Tunge husdyr bør ikke beite på visse typer naturbeitemark, særlig gjelder dette fuktig og frisk mark (pga. tråkkskader).
- På naturbeitemark med rik vårblomstring bør vårbeitinga helst avsluttes tidlig, for eksempel før orkidéblomstring om det finnes tidligblomstrende orkidéer.
- Naturbeitemark får en rikere insektfauna om man tar en pause i beitinga om sommeren så plantene får blomstre, eller man sørger for periodevis lavt beitetrykk om sommeren. Dette kan man f.eks. oppnå med skiftebeiting, slik at beitetida på hvert skifte blir nedkortet. Råd om pollinatorvennlig skjøtsel av selve enga (Elven & Bjureke 2019): 1) Unngå gjødsel, 2) Sein slått, 3) Vegetasjonen bør ikke kuttes plenkort, 4) Høyet bør bakketørkes/hesjes og deretter fjernes, 5) Unngå plantevernmidler, 6) Spar noen deler av enga hvert år, 7) Ved beiting må beitetrykket være lavt og varigheten kort, 8) Bekjemp fremmede plantearter, 9) Vårbrenning som alternativ til slått/beite
- Beit gjerne nærliggende skog eller hagemark i sammenheng med naturbeitemarka. Dette vil gi utveksling av frø og gener mellom ulike arealer. Blomstring i kantsoner er viktige for insekter, men de bør ikke få gro igjen.
- Isådde, fulldyrka kulturenger bør ikke beites sammen med naturbeitemarka. Dette bl.a. for å hindre spredning av uønskede arter inn i naturbeitemarka, og for å hindre næringstilførsel/oppgjødsling.

2.8.2 Slått

TILTAK (KORT BESKRIVELSE, REDSKAPSBRUK M.M.)	PRIORITERING (ÅR)	Kr/AREAL/ (DEL)OMRÅDE	TIDSRUM (MND/UKE)
<p>Slått på naturbeitemarken</p> <p>Slått er et viktig skjøtselstiltak, og en gammel tradisjon i Romådalen. Når beitetrykket er for lavt, slik som nå, er slått nødvendig for å holde engen åpen og vegetasjonen kort. Den åpne engen bør prioriteres, spesielt der man finner hvitkurle. Aller helst bør engen slås én gang årlig på sensommer/høst, men man kan også bytte på ved å feks ta halvparten av engen ene året og andre halvpart året etter.</p> <p>Slåtten gjøres manuelt med ljå eller lignende én gang i overgangen juli/august og fortsetter utover høsten. Graset får helst tørke utover engen et par dager før det rakes sammen og fjernes. Dette gjør at frø kan spres, og fjerning av graset hindrer gjødslingseffekt, noe som er viktig i bevaring av engen.</p> <p>Eventuelle hvitkurlefunns kan feks merkes med pinner og spares for slått for å sikre frøspredning (se bilder av den tidligere).</p>	Årlig, så mye man klarer.	1,63 daa	Overgangen juli/august og utover høsten.

Årlige ryddetiltak i naturbeitemark:

- Sviing av dødgras om våren kan vurderes om det er behov for det eller om det er en del av tradisjonen på stedet. Dette kan kompensere dårlig nedbeiting på høsten, og er et insektvennlig tiltak om man svir bare på overflata.
- Ikke bruk tunge maskiner, spesielt i de fuktige partiene. Dette kan resultere i komprimering av jorda og kjøreskader. Trolig blir også artsmangfoldet negativt påvirket.
- Beitepusser blir ikke anbefalt uten at man kan få samlet opp mesteparten av grasavfallet. Beitepusser på lette maskiner (som tohjulstraktor eller ATV) er å foretrekke.
- Skjøtselslåt av mangelfullt beitet areal bør skje sent i sesongen, og helst med lette maskiner. Kantklipper med nylontråd eller ryddesag med trekantblad kan også nyttes på mindre areal der det er vanskelig å komme til med maskiner.
- Bekjempesselslåt (f.eks. einstape) bør skje minst to ganger i vekstsesongen.

2.8.3 Andre aktuelle skjøtselstiltak

TILTAK (KORT BESKRIVELSE, REDSKAPSBRUK M.M.)	PRIORITERING (ÅR)	Kr/AREAL/ (DEL)OMRÅDE	TIDSRUM (MND/UKKE)
Merking og overvåking av hvitkurle Hvitkurle er en truet orkide som finnes på Øyasetra, i den åpne engen. For å overvåke hvordan den klarer seg bør man holde en oversikt over antall blomstrende eksemplarer. En ide kan være å merke eksemplarer med pinner, for lettere å kunne unngå dem under slått (sikre at de får spredd frø). Se bilder av arten tidligere for å kunne gjenkjenne den. Den er lettere å få øye på i en lokalitet som holdes i hevd, så den kan være litt vanskelig å se de første årene av restaureringsarbeidet. Siden den ble sett på flaten foran seterhuset i 2021 er det naturlig å starte letingen der. Antallet kan føres opp i notater bakerst i skjøtelsesplanen. Det oppfordres til å ta egne bilder underveis for å dokumentere både blomstene og engen.	Årlig, ved kapasitet	1,63 daa	Sommer og høst, men kanskje helst juni/juli
Ta ut gran Grantrærne som står rundt setra er trolig plantet, og ikke naturlig forekommende i Romådalen. For å hindre at de sprer seg bør de fjernes.	Ved kapasitet og behov	Rundt setra	Vinter

Landskapsperspektivet i skjøtelsesplanen: For mange insekter er ikke bare naturbeitemarka, men også landskapet rundt enga viktig. Forslag til pollinatorvennlig skjøtsel og tilrettelegging av landskapet rundt enga (Elven & Bjureke 2019): 1) Bevar eller skap eksponert sandjord, 2) Bevar trær og buskar, 3) Bevar særlig selje og vier, 4) Bevar i det minste noe av bringebær, stornesle, tistler m.m., 5) Bevar død ved, 6) Bevar ferskvannsmiljø, 7) Bevar rydningsrøyser, steingarder m.m.

Unngå bruk av kunstgjødning, gylle og bløtgjødning, da blir enga ikke lenger semi-naturlig, og tilknyttet artmangfold vil i stor grad forsvinne. Enkelte naturbeitemarker kan tidligere ha vært gjødslet med mindre mengder fastmøkk som ble finfordelt. Man bør være forsiktig med dette, og det er i så fall viktig at man ligger nært opp til tradisjonell driftsmåte (små mengder, finfordelt). Kunnskapsgrunnlaget om effekter er dårlig.

2.9 Oppfølging av skjøtselsplanen

NESTE REVIDERING/EVALUERES ÅR: 2026
BEHOV FOR YTTERLIGERE REGISTRERING AV SPESIFIKKE NATURTYPER OG/ELLER ARTSGRUPPER: Det er ønskelig at det ved revidering sjekkes for hvitkurle og beitemarkssopp.
GJENNOMFØRTE ELLER PÅBEGYNT TILTAK SOM ER FINANSIERT DE SISTE 5 ÅRA: Ingen kjente som er finansiert.
PERSON(-ER) SOM HAR ANSVAR FOR Å GJENNOMFØRE TILTAKENE I SKJØTSELSPLANEN: Asbjørn Karlsen

Litteratur

- Bele, B. & Norderhaug, A. 2008. Bondens kulturmarksflora for Midt-Norge. Bioforsk Fokus 3(9) 2008.
- Bratli, H., Jordal, J.B., Stabbetorp, O.E. & Sverdrup-Thygeson, A. 2011. Naturbeitemark – et hotspot-habitat. Sluttrapport under ARKO-periode II. - NINA Rapport 714. 85 s.
- Bratli, H., Jordal, J.B., Norderhaug, A., Svalheim, E. 2012. Naturfaglig grunnlag for handlingsplan naturbeitemark og hagemark. Bioforsk Rapport vol 7 nr. 193/2012. 89 s.
- Bøe, B. 1999. Seterbok for Todalen. Seterboknemda i Todalen. 264 s.
- Elven, H. & Bjureke, K. 2019. Pollinatorvennlig skjøtsel av slåttemark og naturbeitemark. Andre utgave. Naturhistorisk museum, Universitetet i Oslo. Rapport nr. 77, 80 s.
- Hanssen, U. & Jordal, J.B. 2012. Kartlegging av naturtyper i kulturlandskapet i Trollheimen landskapsvernområde. Rapport J.B. Jordal 2012:01.
- Miljødirektoratet. 2015. Veileder for kartlegging, verdisetting og forvaltning av naturtyper på land og i ferskvann, Utkast til faktaark.
- Miljødirektoratet 2021. Kartleggingsinstruks - Kartlegging av terrestriske Naturtyper etter NiN2. Veileder M-1930. 374 s.
- Miljødirektoratet 2021. Naturbase.
<https://geocortex01.miljodirektoratet.no/Html5Viewer/?viewer=naturbase>.
- Norderhaug, A., Austad, I., Hauge, L., Kvamme, M. (red). 1999. Skjøtselsboka for kulturlandskap og gamle norske kulturmarker. - Landbruksforlaget, Oslo.
- Sverdrup-Thygeson, A., Brandrud T.E. (red.), Bratli, H., Framstad, E., Jordal, J. B. & Ødegaard, F. 2011. Hotspots - naturtyper med mange truede arter. En gjennomgang av Rødlista for arter 2010 i forbindelse med ARKO-prosjektet. - NINA Rapport 683. 64 s.

Vedlegg

Artsliste

Under følger en artsliste fra Artskart og feltarbeidet i 2021. Rødlistevurdering følger Norsk rødliste for arter fra 2021. Listen er ikke uttømmende, og noe kan være oversett eller ikke registrert. Totalt er det registrert 48 arter innen karplanter, moser, sopp og insekter på Øyasetra.

Karplanter

beitesvever

bjørk

bleikstarr

blekmarihånd

blokkebær

blåbær

blåknapp

blåkoll

bringebær

einer

finnskjegg

firkantperikum

fjellmarikåpe

fjelltimotei

furu

geittelg

gulaks

gran

harerug

harestarr

hvitkløver

hvitkurl **VU Sårbar**

legeveronika

myrtistel

rogn

nyseryllik

ryllik

rødsvingel

seterfrytle

småengkall

småsyre

stivstarr

syre

sølvbunke

tepperot

trådsiv

Insekter

admiral

blåbærmåler

dobbeltbåndet blomsterflue

hvitfotblomsterflue

håret hageblomsterflue

rødt hagefly

stor kulehaleflue

Sopp

engvokssopp

honningvokssopp

lakssopp

okergul grynhatt

Moser

engkransmose

Naturtyper etter Miljødirektoratets instruks

Setra ble kartlagt etter Miljødirektoratets instruks. Naturtypene må gjennom en kvalitetssikring og godkjenning fra Miljødirektoratet før de publiseres i Naturbase. Dette er de foreløpige dataene:

Områdenavn	Naturbeitemark	Boreal hei
Tilstandsbeskrivelse	Setra bærer preg av litt for lavt beitetrykk sammen med at det kommer opp oppslag av løvtrær og gjengroingsarter. Dette gir moderat tilstand. Har nok tidligere vært slått, men beites kun svakt nå. Ingen fremmedarter eller gjødsling observert.	Ingen tydelige beitespor i dette området. Oppslag av mye bjørk. Gror igjen. Dette gir moderat tilstand. Ingen fremmede arter. Deler kan ha blitt slått tidligere.
Naturmangfoldbeskrivelse	Hvitkurle VU er tidligere registrert. Sammen med liten størrelse gir dette moderat på naturmangfold.	Liten størrelse og ingen rødlistearter gir lite på naturmangfold.
Usikkerhetsbeskrivelse		
Tilstandsvurdering	Moderat	Moderat
Naturmangfoldvurdering	Moderat	Lite
Lokalitetskvalitet	Moderat kvalitet	Lav kvalitet
Areal	1,63 daa	6 daa

Lokalitetsbeskrivelse DN-håndbok 13

Lokalitetsbeskrivelsen er basert på Hanssen & Jordal (2012) og er ikke oppdatert i 2021.

Innledning Beskrivelsen er skrevet av Ulrike Hanssen 04.02.2012, basert på eget feltarbeid 05.07.2011 etter oppdrag fra Fylkesmannen i Sør-Trøndelag, som del av et prosjekt utført sammen med biolog John Bjarne Jordal. Lokaliteten ligger i Trollheimen landskapsvernområde.

Beliggenhet og naturgrunnlag Lokaliteten ligger i Surnadal kommune i Romådalen, nordøst for Steinarstusetra, ved Botnelva på Øyasetra. Lokaliteten ligger rundt seterhytta i nordvest og heller mot sør. Sør og sørvest for lokaliteten er det gjengrodd tidligere beitemark, ellers grenser den til myr og boreal fjellhei. Øst for lokaliteten renner en bekk. Berggrunnen består av diorittisk til granittisk gneis, migmatitt (www.ngu.no), dvs. kalkfattige bergarter, noe som i utgangspunktet gir grunnlag for næringsfattig vegetasjon. Lokaliteten ligger i lavalpin vegetasjonssone og dessuten i klart oseanisk vegetasjonsseksjon (O2).

Naturtyper og utforminger Naturtypen er naturbeitemark (D04) av utformingen frisk fattigeng (D0404) (tilhører kulturmarkseng som er VU på rødlista for naturtyper 2011).

Artsmangfold Vegetasjonen har en del naturengarter bl.a. gulaks-art, småengkall, tepperot, harerug, blåkoll, fjellmarikåpe, legeveronika, blåknapp, harestarr, fjelløyentrøst cf., flekkmarihånd og fjelltimotei. Det mest spennende funnet er forekomsten av 4 individer hvitkurle (NT). Denne rødlistearten ble funnet sørøst på lokaliteten. Dessuten ble det registrert stivstarr, nyseryllik, ryllik, rødsvingel, seterfrytle, trådsiv, engsyre, slåtestarr, firkantperikum, bleikstarr, beitesvever, småsyre og bringebær. Av trær finnes bjørk, rogn, furu, einer og gran.

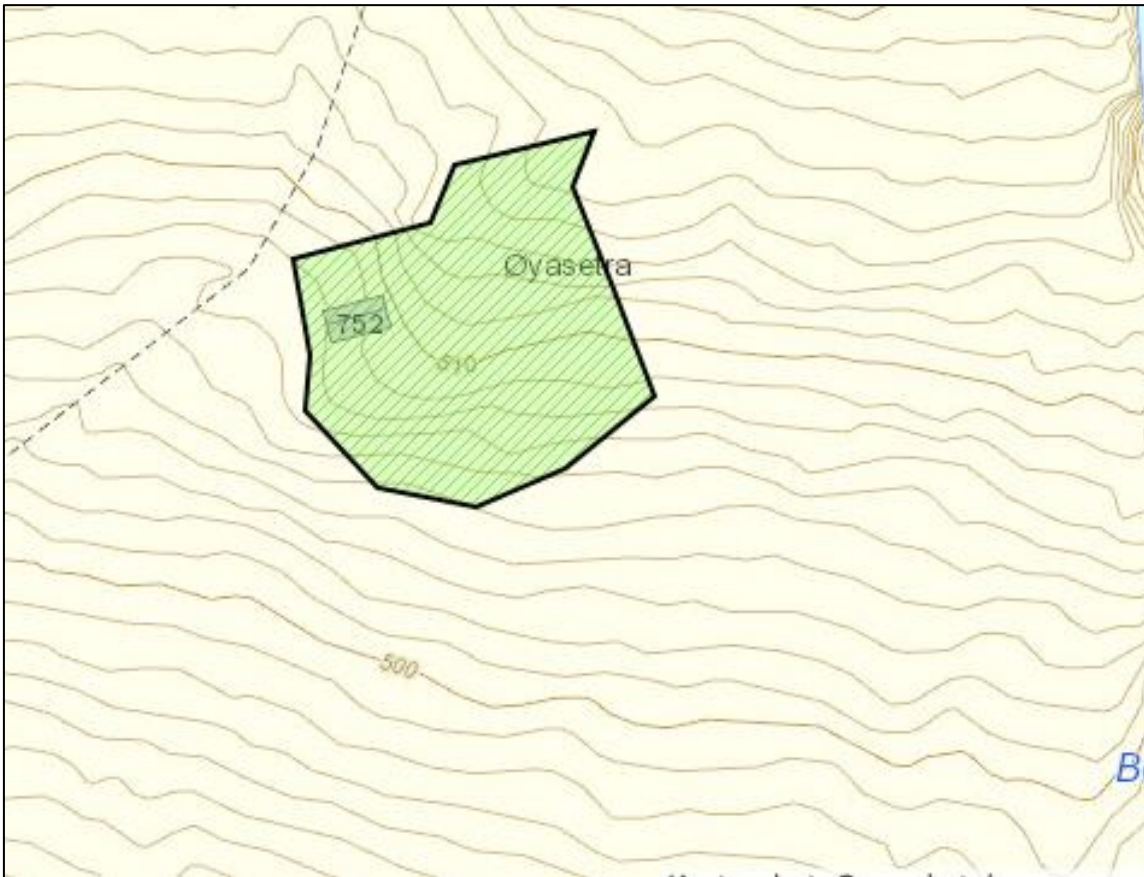
Påvirkning Ved feltbefaringen i 2011 ble lokaliteten ikke beitet lenger. Beitearealet har tidligere vært mye større og tett, ung bjørkekratt sør for lokaliteten tyder på sterk gjengroing. Dette området kunne ennå restaureres for eksempel med beitepusser.

Fremmede arter Grantrærne i nordøst er antageligvis plantet.

Råd om skjøtsel og hensyn Beiting bør tas opp igjen med tilpasset beitepress for å bevare den gras- og urterike vegetasjonen og hindre gjengroing. Det bør ikke gjødsles på lokaliteten. Fysiske inngrep bør unngås. Det ville være positivt å fjerne grantrærne i nord.

Landskap Lokaliteten er en av flere naturbeitemarker i området, og kan derfor sies å være del av et helhetlig landskap.

Verdi begrunnelse Lokaliteten får verdi B (viktig) fordi den er liten, men har en god del naturengarter inkludert rødlistearten hvitkurle (NT). Lokaliteten har potensial til et større arts mangfold og flere naturengarter over tid, samtidig kunne avgrensningen til naturbeitemarka utvides om beiting tas opp igjen nokså raskt. Lokaliteten bør sjekkes for beitemarkssopp.

Figur 13 Avgrensningen etter DN-håndbok 13.

Tiltakslogg, grunneiers notater

Eks. Slått, rydding, beiting, spesielle artsobservasjoner, mengder av interessante arter

AREAL/DELOMRÅDE:	TYPE TILTAK	PERIODE	ANTALL DAGSVERK/TIMER	ÅR

Overvåking, logg

POSISJON/FELT:	ART	DATO	TALL INDIVID	ÅR